

MEHANIZEM JEZIKOVNEGA PRILAGAJANJA IN VARIANTNOST SODOBNE LJUBLJANŠČINE

V prispevku gre za poskus reševanja aktualnega problema t. i. heterogene narave žive govorice, sodobne ljubljansčine, na podlagi koncepcije primarne govorice. Predpostavljamo, da na variantnost pogovorne formacije vplivata v glavnem dva dejavnika: komunikativni položaj in socialne karakteristike govorečega (starostna skupina, socialno okolje, javni značaj dejavnosti, jezikovna kompetenca, socialni status). Predlagano načelo položajne modifikacije primarne govorice temelji na predpostavki, da položajno variira stopnja izraženosti lokalnih jezikovnih posebnosti primarne govorice L 1: tako na primer posamezni ljubljanski lokalizmi variirajo z osrednjeslovenskimi in knjižnopogovornimi oblikami v različni meri.

pogovorni jezik, (komunikativni) položaj, variantnost

In this contribution we try to identify a solution to the question of the heterogeneous nature of the colloquial language of Ljubljana on the basis of the speaker's primary code conception. Presumably, the spoken language variety depends on the communicative situation and social differentials of the speaker (age group, social environment, public occupation, language competence, social status). The principle of situation-determined modification is based on the idea that the degree of local primary code features varies according to the different communicative situation: in that way, certain local features of the colloquial language of Ljubljana alternate, to different degrees, with some Central Slovene and spoken literary forms.

colloquial/spoken language, communicative situation, speech variety

Ljubljansčina se pojmuje kot geografsko omejena neknjižna govornica, ki zavzema vmesni položaj med prehodnim govorom¹ in pokrajinskim (osrednjeslovenskim) pogovornim jezikom. Ljubljanske jezikovne posebnosti so zbrane predvsem v Toporišičevih delih.² Mednje spadajo številni pojavi,³ tako osrednjeslovenski kot

¹ *Prehodni govor* razumem kot govor, ki združuje markirane jezikovne značilnosti različnih dialektov, pri tem je stopnja nevtralizacije markiranih lokalizmov iz stičnih dialektnih podsistemov izrazito nizka (v primerjavi z mestno govorico ali z regionalnim pogovornim jezikom).

² Toporišič 1970, 65–66; gl. tudi njegovo *Slovensko slovnico*, 1976, 18–19; 2000, 22.

³ Seznam ljubljanskih jezikovnih posebnosti navajamo tudi na podlagi lastne analize avdioposnetkov 30 informantov – Ljubljančanov različne starosti in dejavnosti v okoliščinah neformalne komunikacije (marec, april 2003), količina – 26 zgoščenk po 80 min.

tudi specifično ljubljanski: izrazita vokalna redukcija v paradigmi imenskih (*u resníc* – v resnici, *nouga* – novega, *zadənmu* – zadnjemu) in glagolskih oblik (*Parnes!* – Prinesi!, *Pajt!* – Pojdi!, *ǰast rábəm* – jas rabim, *səm míslu* – sem misliu), maskulinizacija nevtar (*lansk let* – lansko leto), prednaglasno ukanje (*pučás* – počasi), refleksi depalatalizacije z metatezo (*stanvájne* – stanovanje), reducirane oblike prihodnjika (*a uš jédu?* – a boš jedu?), disimilacija glagolske nikalnice (*náuš réku* – ne boš rekau, *na véu* – ne vem), leksikalizirane oblike s sičniki (*tacga* – takega, *vsacga* – vsakega, *druzga* – drugega, *do nazga* – do nagega), nekatere samostalniške in vezniške oblike (*kva* – kaj, *kokər* – kakor, *ké* – kje, *kle/tle* – tukaj, *kə* – ko/ker/ki/kjer, *kéri* – kateri).

Ljubljansščina je primarni izrazni kod (pravih) Ljubljančanov,⁴ ki kaže različno sestavo in stopnjo izraženosti (lokalnih) jezikovnih posebnosti v govorici različnih informantov. Na variantnost pogovorne ljubljansščine vplivata dva odločilna dejavnika: *govorni položaj*, ki poganja mehanizem jezikovnega prilagajanja, in *socialne karakteristike govorečega*, ki določajo stopnjo prisotnosti lokalizmov v primarni govorici (starost, socialno okolje, javni značaj dejavnosti, ki motivira obvladanje olikane govorice, jezikovna kompetenca, socialni položaj).

Pričujoča analiza položajne variantnosti pogovorne ljubljansščine temelji na konceptiji primarne govorice.⁵ Skladno s to konceptijo se slovensko govoreči najprej nauči govorice svojega primarnega okolja (družine, rojstnega kraja), ki obenem pripada določeni regiji. Kot primarna govorica L 1⁶ lahko nastopa narečje oz. nadnarečna pogovorna formacija (mestna govorica, lokalni interdialekt, pokrajinski pogovorni jezik). V posameznih primerih se je odvisno od različice, ki se rabi v družini, kot L 1 mogoče naučiti tudi kultivirane govorice (kultivirane mestne govorice, knjižne govorice s prepoznavno lokalno obarvanostjo). V sodobni Ljubljani je jezikovna situacija najbolj komplicirana, saj se tu mešajo primarne jezikovne govorice različnih nivojev in narečne pripadnosti.

Naslednja shema prikazuje dve možni smeri položajnega variiranja primarne govorice L 1 kot rezultat jezikovnega prilagajanja (oz. položajne modifikacije) v okviru formalnega in neformalnega občevanja:

---

⁴ Govorne večine »pravih« Ljubljančanov so oblikovane v ljubljanskem jezikovnem okolju. Praviloma so to osebe, odrasle (prvih 10–15 let) v Ljubljani.

⁵ Ta konceptija v okviru teorije jezikovnega prilagajanja se je razvila v delih Howarda Gilesa, Sare Thomason, Nikolasa Couplanda, Justine Coupland. Na podlagi slovenskega gradiva poznamo teorijo primarne govorice iz del B. Pogorelec (1989: 179–193) in J. Škofic (1991, 1994).

⁶ Simbol L 1, ki prikazuje primarno govorico, se uporablja v omenjenih delih Brede Pogorelec in Jožice Škofic.

L 1 (3)

\ L 1 (2)

\ /

L 1 (1)

Pomeni simbolov:

L 1 (1) – primarna govorica;

L 1 (2) – primarna govorica, modificirana v *neformalnem* položaju proti ciljnemu (kontaktnemu) kodu (praviloma drugačna pogovorna formacija);

L 1 (3) – primarna govorica, modificirana v *formalnem* položaju proti knjižnemu jeziku.

Modifikacija primarne govorice L 1 je bistvo vsakega jezikovnega prilagajanja v okviru slovenske jezikovne situacije: tako v smeri pokrajinske pogovorne različice kot tudi knjižne norme. Mislimo, da omenjena koncepcija predlaga rešitev aktualnega problema t. i. heterogene narave žive govorice na podlagi slovenskega jezikovnega gradiva.

Načelo *modifikacije* (ne preklapljanja oz. »code-switching«) primarne govorice sprejemamo na podlagi tega, da v primarni govorici L 1 v odvisnosti od govornega položaja variira *stopnja izraženosti* lokalnih posebnosti: od neomejenosti in popolne svobode izražanja pri občevanju v družini in s prijatelji (doma, v rojstnem kraju) – *ničta stopnja modifikacije* L 1 (1), do maksimalne omejenosti v formalnem položaju – *maksimalna stopnja modifikacije* L 1 (3), z možnostjo tvorbe vmesnih stopenj (v neformalnem govornem položaju) – *vmesna stopnja modifikacije* L 1 (2).

Možnost tvorbe vmesnih stopenj v neformalnem položaju je pogojena s tem, da se knjižni jezik zaradi svoje oddaljenosti od pogovornih formacij v tem položaju ne uporablja (oz. se v njem ne obdrži), enotne slovenske splošnopogovorne formacije za zagotavljanje tega komunikacijskega področja ni.⁷

Nivo modificiranega koda lahko niha, ker vsebuje različne nemodificirane in delno modificirane lokalne posebnosti. Variiranje je odvisno od stopnje obvladovanja ciljne govorice (knjižnega ali pokrajinskega pogovornega jezika), ki se določa s celo vrsto dejavnikov: *jezikovno distanco* med primarno in ciljno govorico, *intenzivnostjo* in *pogostnostjo* kontaktov z nosilci le-te, *trajnostjo* bivanja govorečega v jezikovnem okolju, ki uporablja ciljno govorico, *jezikovnimi sposobnostmi* govorečega. Jezikovno distanco določa sestava neustreznih (lokalnih) posebnosti primarne govorice v primerjavi s ciljno. Večja jezikovna distanca pogojuje večjo amplitudo variiranja jezikovnih sredstev na račun interference s strani primarne govorice, različne po kakovosti in obsegu (kot je pokazala primerjava knjižno modificirane govorice Gorenjke in Prekmurke, predstavljena v Škofic 1994). Torej

⁷ Poskus J. Toporišiča, »'uzavestiti' slovenski splošnopogovorni jezik preko kodifikacije osrednjeslovenskih posebnosti«, se ni uresničil. Pomembno je tudi to, da se knjižni jezik za omogočanje vsakdanje komunikacije, kot kaže naša raziskava, le redkokdaj uporablja: 100 % anketirancev, torej vseh 98 študentov slavistike Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (marec 2003), je odgovorilo, da *ne* uporabljajo knjižnega jezika v vsakdanjem občevanju.

se položajno variiranje opaza v primerih, ko se govoreči zaveda pomanjkanja jezikovnih sredstev svoje govorice oz. neustreznosti le-teh v konkretnem govornem položaju.

Poglejmo različne primere realizacije ljubljansčine tako v okoliščinah variiranja jezikovnih sredstev kot tudi v okoliščinah, ki takega variiranja ne povzročajo. Naši posnetki⁸ ponazarjajo variantnost ljubljansčine v neformalnem javnem in zasebnem sporočanju: potopisnem predavanju in pogovoru – intervjuju.

Položajno variiranje primarne govorice se praviloma izraža v kontroliranju oz. omejevanju lokalno markiranih jezikovnih posebnosti, ki ločijo ljubljansčino od drugih pogovornih formacij (t. i. »primarnih lokalnih posebnosti«⁹). Omejitev, kot lahko sklepamo na podlagi gradiva, velja v krajšem času, ponavadi na začetku potopisnega predavanja oz. intervjuja.

Potopisno predavanje kot javni (čeprav neformalni) položaj na primer predvideva določeno modifikacijo. Pripovedovalec se ponavadi poskuša izogniti izrazitim lokalizmom, ki znižujejo raven govora in v tej situaciji dajejo vtis manjkajoče jezikovne kompetence, vendar hkrati z jezikovnimi sredstvi ponazarja, da potopisno predavanje vrednoti kot manj formalno. K temu prispeva ne samo demokratično vzdušje lokala, ampak tudi dejstvo, da govoreči poroča o dogodkih in vtisih iz zasebnega življenja (potovanja). V tem primeru je občutek neke povezanosti s poslušalstvom za nastopajočega praviloma lažnejši, saj se psihološka distanca skrajša tudi s pomočjo neknjižnih jezikovnih sredstev.

Tako je eden naših informantov, Matej (25 let), v prvem stavku, ki ga je povedal v mikrofona, označil, da bo govoril »bolj po domače«: *Dônəs vam bom majčkən predstavijū Kitajsko*. Kot so komentirali poslušalci, so takoj, ko so zaslišali *dônəs* in *majčkən*, vedeli, da pripoveduje Ljubljančan. Zanimivo je, da se je na začetku Matej poskušal izogniti pogovornim monoftongiziranim deležnikom (*reku, mislu*), ki so naravni ne samo za ljubljansčino in osrednjeslovenski pogovorni jezik, temveč so dovoljeni tudi v knjižnem pogovornem jeziku (tako da bi lahko rekel *predstavu* namesto knjižnega *predstavijū*). Položaj javnega nastopa, posebej na začetku, omejuje nekatere »primarne« lokalizme v govorici pripovedovalca. Ko je kontakt s poslušalstvom vzpostavljen, omejevanje lokalizmov popusti: dosledno se pojavljajo monoftongizirani deležniki, redukcija imenskih končnic, redukcija zaimkov, maskulinizirana nevtra (*Vse je čərən*) ipd.

Drugi lokalizmi, npr. reducirana oblika pomožnika prihodnjika (*ūte rêkəl, nāūte mīsləl*), disimilirana nikalnica (*na vem*), maskulinizirana nevtra (*zlat pravil*) so se pojavili v manjšem številu. Kaže, da jih je govoreči vrednotil kot manj ustrezne za ta položaj. Dejstvo, da so se ti lokalizmi pojavili, pa vendarle priča, da so del primarne govorice nastopajočega. To omogoča predpostavko, da jih bo v zasebnem položaju

⁸ Korpus posnete ljubljansčine (gl. op. 3), ki prezentira neknjižno govorico 30 Ljubljančanov različne starosti vrste dejavnosti v neformalnem položaju (marec, april 2003).

⁹ Pojem Viktorja Žirmunsega: »pervične dialektne priznaki« (Жирмунский 1936).

uporabljal še pogosteje. V omenjenem položaju je pripovedovalec samo delno modificiral svoj kod, kar se odraža v relativno velikem številu lokalizmov, ki so se na začetku menjavali s knjižnopogovornimi oblikami. Njegovo govorico zato lahko rangiramo kot delno modificirano ljubljansčino.

Primer nemodificirane ljubljansčine je govorica Primoža Gabrovška (20 let) v telefonskem pogovoru s prijateljem. V tem primeru je možna »svobodna« realizacija primarne govornice brez kakršnekoli modifikacije, omejitve in variiranja jezikovnih sredstev enega koda z jezikovnimi sredstvi drugega. Poleg velikega števila lokalizmov (maskulinizacije nevtar *ún kusíl*, reducirane oblike pomožnika *nauš ubiskvoŭ*, redukcije imenskih oblik *u resníc* in glagolskih oblik: *rábəm, pərněs!*) vsebuje ta posnetek tudi veliko slengizmov, kar priča o pogovoru z enakovrednim sogovornikom v kar se da sproščenem vzdušju (*stari, bejba, kə mamba nabit, minusi v očeh, šunki bunki*).

Za razliko od navedenih dveh primerov predstavlja posnetek intervjuja s producentom nacionalne televizije Markom P. (nad 50 let) kultivirano ljubljansko govorico. Pogovarjali smo se približno dve uri. Lahko rečemo, da vsebuje govorica našega informanta manjše in nespremenljivo število lokalizmov, ki se menjajo z osrednjeslovenskimi in knjižnopogovornimi oblikami: našli smo omejeno število tipično ljubljanskih oblik (*ké, kéri, s kérga, kókər*), maskulinizacijo nevtar (*predméstje je biŭ razdelèn na úlce, hécən je to*). Reduciranih oblik pomožnika prihodnjika in disimilacije glagolske nikalnice nismo našli. Marko je Ljubljčan iz intelektualne družine, v kateri so se jeziku ulice izogibali: svojo govorico ima za kultivirano »splošnopogovorno«, deloma ljubljansko obarvano. Podrobnejša analiza kaže, da je njegova govorica kultivirana ljubljansčina z manjšim številom lokalizmov. Kultivirana ni samo zato, ker ima manj posebnosti, kot smo jih našli v drugih primerih (»nepolni seznam« lokalizmov, manjša izrazitost), ampak tudi zato, ker kaže, da je mogoče govoriti »v dobrem jeziku« tudi po ljubljansko.

Opozarjamo bralce, da kultiviranost kot lastnost razvite, intelektualizirane govornice v slovenski jezikovni situaciji ni vedno pogojena z doslednim upoštevanjem knjižnih oblik. Ponavadi v takih primerih zagovorniki¹⁰ tradicionalnega stališča,¹¹ ki pojmujejo kultiviranost kot prioriteto lastnost *knjižnega* jezika, govorijo o pomanjkljivosti, nerazvitosti jezikovnih sredstev neknjižnih zvrsti. Kaže, da ima mestna govorica v povezavi s knjižnim jezikom (posebej na leksikalnem nivoju) zadovoljivo jezikovno zalogo za ustrezno izražanje različnih, ne samo vsakdanjih vsebin.

Naslednja tabela ponazarja, kako so različni lokalizmi predstavljeni v govorici naših informantov (v neformalnem govornem položaju).

¹⁰ Gl. *Slovenski pravopis*, 1962, 27: »Plemenit in vsem razmeram prilagojen pogovorni jezik more zrasti samo iz negovanega in utrjenega zbornega govora«. Med avtorji SP so A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel.

¹¹ Tak pristop je prof. dr. Galina Neščimenko (Нещименко 1999, 2003) imenovala »literaturocentrističij« – knjižno-centralističen.

Tabela 1: Realizacija ljubljanskih lokalizmov v govoricah naših informantov.

Informanti	Štefka > 50 let	Marko > 50 let	Goro > 40 let	Tina 20–30 let	Matej 20–30 let	Primož 20–30 let	Andrej 20–30 let
Prednaglasno ukanje <i>pučas</i>	+	–	–	–	–+	–+	–
Depalatalizacija z metatezo <i>stanvajne, kojna</i>	+	–	–	–	–+	–	–
Zaimek (primarni lokalizem) <i>ún, dám, ká, kéri, kérge, kva</i>	+	–+	+	–+	+	+	+
Disimilacija glagolske nikalnice <i>na vem</i>	–+	–	–+	–	–	–+	–+
Reducirane oblike prihodnjika <i>uš reku, nauš reku</i>	+	–	–+	–	–+	+	–+
Maskulinizacija nevter <i>moj okán, lansk let</i>	+	–+	+	+	+	+	+
Leksikalizirane oblike <i>druzga, tacga, vsacga</i>	+	+	+	+	+	+	+
Izravnava pridevniške končnice mest. ed. m. sp. pod vplivom samostalniške <i>v enmu lokalu</i>	+	–	+	+	+	+	+
+ je prisoten, – ni prisoten, –+ prisoten samo v nekaterih primerih							

Seznam *regularnih* jezikovnih posebnosti ljubljansčine vsebuje poleg številnih primerov z vokalno redukcijo tudi leksikalizirane reflekse s sičniki: *druzga* – drugega, *tacga* – takega, *vsacga* – vsakega; primere izravnave pridevniške končnice v mestniku ednine pod vplivom samostalnika z dajalniško: *ob tákemu vreménu* – ob takem vremenu; kazalni zaimek *ún* (namesto *oni*). Zelo pogoste so različne ljubljanske »besedice« – prislovi, zaimki, vezniki, npr. *dônəs, dam* (domov), *kókər, kle, ké, ká, kéri*; regularna je močna redukcija predikatnih besed *čúdən je to, vse je blo čərən*. Seveda se opaža tudi osrednjeslovenska redukcija imenskih in glagolskih oblik, pogovorni kratki nedoločnik, ki ga dovoljuje celo knjižnopogovorna norma. Navedene oblike so močni in regularni elementi ljubljansčine, ki se redno izražajo v neformalnem položaju.¹² Poleg tega ima ljubljansčina tudi manj otipljive lastnosti, ki se težko kontrolirajo in so zato položajno neomejene: govorimo predvsem o tempu, ritmu in melodiji, torej o prozodičnih lastnostih.

Položajno so bolj omejeni naslednji ljubljanski lokalizmi: *kva*, reducirane oblike pomožnika prihodnjika *kva ute mísləl* (kaj boste mislili), disimilacija glagolske nikalnice ne > na: *naum nəč réku* (knj.-pogov. ne bom nič réku), *na vem* (ne vem). Prednaglasno ukanje (*pusébəj* namesto *posébej*) in metateza palatalnega elementa

¹² Osrednjeslovenske oblike lahko najdemo v opisu splošnoslovenskega pogovornega jezika Jožeta Toporišiča 1970, 1976. Krajši seznam knjižnopogovornih oblik je naveden v *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000) in *Slovenskem pravopisu* 2001.

(*stanvajne* namesto *stanovanje*) sta v mestni govorici fakultativni, zato je težko določiti, ali manjkata pod vplivom položaja ali zato, ker primarna govorica posameznika teh posebnosti nima. Omenjeni ljubljanski lokalizmi so položajno najbolj odvisni elementi, ki se v govorici naših informantov menjajo z osrednjeslovenskimi pogovornimi in, v manjšem obsegu, s knjižnopogovornimi oblikami.

Primerjava jezikovnih posebnosti, ki so se pojavile v govorici različnih informantov, omogoča trditev, da stopnja izrazitosti lokalne obarvanosti niha. Nihanja, ki jih lahko vrednotimo kot položajna, smo našli na časovni osi: čim bolj so informanti vzpostavljali kontakt s poslušalci in se počutili sproščene, tem bolj so »spuščali« nivo izraznega koda in uporabljali svojo primarno govorico v nemodificirani obliki. Poleg tega lahko trdimo, da (psihološko) distanco med govorečim in poslušalcem/poslušalci »krajša« stopnja pogovornosti oz. izraženosti (lokalnih) posebnosti, ki odlikujejo primarno govorico govora.

Kot potrdilo, ponazoritev in morebitno korekcijo naših ugotovitev predstavljamo še stališče samih Slovencev o jezikovni situaciji v Ljubljani. V tem delu navajamo nekatere rezultate anketiranja, ki je potekalo v marcu 2003 med študenti slavistike 1. in 3. letnika Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 17 udeležencev od 100 je bilo Ljubljčanov.

Hoteli smo preveriti, ali naši anketiranci potrjujejo *načelo jezikovnega prilaganja sogovorniku*: v 81 % so to strategijo potrdili, čeprav so različno ovrednotili njeno stopnjo (52 % – da, 2 % – maksimalno, 27 % – minimalno).

Ko smo predstavljali koncepcijo primarne govorice, smo kot odločilni dejavnik, ki vpliva na njeno oblikovanje, predstavili govorico primarnega socialnega okolja. Anketiranje je to predpostavko potrdilo: večina informantov je maksimalno visoko ovrednotila vpliv govorice družine, rojstnega kraja – 10 točk (od 10 možnih) mu je dalo 48 % vprašanih, 9 točk 19 % vprašanih in 8 točk 12 % vprašanih. Naslednji dejavnik je govorica sekundarnega socialnega okolja (prijatelji, kolegi), kjer je bilo točkovanje tako: vseh 10 točk mu je podelilo 19 % anketirancev, 9 točk 23 %, 8 in 7 točk po 12 % vprašanih. Tretji dejavnik je knjižni jezik, ki se uči v šoli: 9 točk mu je podelilo 5 % anketirancev, 8 točk 21 %, 5 točk 16 %, 3 točke 8 %. Četrti dejavnik je govorica medijev, ki so jo vrednotili tako: 5 točk 18 % vprašanih, 4, 3 in 2 točki po 11 % vprašanih. Zadnji dejavnik je govorica (novega) jezikovnega okolja, kjer je točkovanje dalo naslednje rezultate: 8 točk 8 %, 5 točk 13 %, 3 točke 16 %, 2 točki 11 % in 1 točka 18 % vprašanih.

Med pomembnejše dejavnike, ki povzročajo modifikacijo primarne govorice, spada poleg nastopa pred poslušalci in hkratnega markiranja psihološke distance tudi občevanje ljudi z različnimi primarnimi govoricami. Primerjava dejavnikov, ki vplivajo na zavestno modifikacijo primarne govorice v tem položaju, je dala zanimive rezultate. Če sogovornik govori knjižno, 80 % vprašanih začne modificirati svojo govorico po načelu recipročnosti (10 % maksimalno, 43 % minimalno). Če sobesednik govori v narečju, kar otežuje razumevanje, z modifikacijo reagira

manjše število (62 %) vprašanih (4 % maksimalno, 43 % minimalno). Če govoreči opazi, da ga sogovornik ne razume, reagira na to z modifikacijo največ (95 %) vprašanih (45 % maksimalno in samo 17 % minimalno). Kot glavni dejavnik, ki motivira modifikacijo primarne govornice, torej nastopa nerazumevanje s strani poslušalca, drugi dejavnik je sobesednikova knjižna govornica (v primernem položaju), tretji dejavnik je občutek jezikovnega takta, kar pomeni pozornost do sobesednikove govornice in do morebitnih težav v razumevanju, ki se lahko pojavijo pri občevarju z njim.

Želeli smo tudi izvedeti, kako se Ljubljanci, po svojem mnenju, pogovarjajo s sogovornikom iz druge narečne regije: 62 % jih je odgovorilo, da se v takih primerih pogovarjajo »kot ponavadi«, 38 % pa, da v teh primerih govorijo bolj knjižno, torej se poskušajo izogibati primarnim ljubljanskim lokalizmom. Argumentacija je bila naslednja: (1) »se ne prilagam, ker govorim dokaj razumljivo«; (2) »oni so prišli v Ljubljano, naj razumejo ljubljansčino«; (3) »tudi oni govorijo po svoje in se ne prilagajajo«; (4) »ko sem s prijatelji, namenjam manj pozornosti temu, kako govorim«; (5) »v primeru težav se bom potrudil, da me bodo razumeli«. Lahko torej sklepamo, da so Ljubljanci prepričani v razumljivost svoje govornice, zaradi česar jo v neformalnem položaju malokdaj modificirajo.

Kot je pokazalo anketiranje, »nezadovoljstvo«, ki se opaža v odnosu Slovencev iz drugih regij do Ljubljancanov, ni povezano samo s tem, da Ljubljanci svojo govornico pri občevarju z Neljubljanci modificirajo v nezadostni meri, ampak predvsem s tem, da ne skrivajo svojega krajevnega barvanja in govorijo izrazito ljubljansko tudi takrat, ko ostali govorijo knjižno – na primer v javnem nastopu (na televiziji). Udeleženci slovenske jezikovne situacije so dokaj občutljivi za neupoštevanje socialno sprejete podrejenosti jezikovnih formacij in niso pripravljeni sprejeti neomejene rabe posamezne pokrajinske pogovorne formacije (posebej v javnem položaju) namesto knjižnega (pogovornega) jezika, kar se najpogosteje očita Ljubljancanom.

Dobljeni podatki omogočajo naslednje slepe:

1. Posebnosti slovenske jezikovne situacije (visoka narečna razčlenjenost, jezikovna distanca med knjižnim jezikom in neknjižnimi pogovornimi formacijami, omejena uporaba knjižnega jezika v neformalnem položaju) omogočajo vrednotenje koncepcije primarne govornice in jezikovnega prilagajanja kot najbolj ustrezne za analizo variantnosti pogovornih formacij.

2. Kot osnovni dejavnik, ki vpliva na variantnost ljubljansčine, nastopa *govorni položaj*, ki poganja mehanizem jezikovnega prilagajanja oz. položajno modifikacijo, in *socialne karakteristike* posameznega uporabnika določene formacije (starostna skupina, socialno okolje, javni značaj dejavnosti, nivo jezikovne kompetence, socialni status).

3. Predlagano načelo položajne modifikacije primarne govornice temelji na predpostavki, da položajno variira stopnja izraženosti lokalnih jezikovnih posebnosti primarne govornice L 1: tako se na primer ljubljanski lokalizmi menjajo z osrednje-slovenskimi in celo knjižnopogovornimi oblikami v različni meri. Mislimo, da omenjena koncepcija predlaga rešitev aktualnega problema t. i. heterogene narave žive govornice na podlagi slovenskega jezikovnega gradiva.

4. Položajno variiranje se opaža v primeru, ko se govoreči zaveda pomanjkanja jezikovnih sredstev svoje govornice oz. nezaželjenosti izražanja njenih primarnih (lokalnih) posebnosti v določeni situaciji. Podatki anketiranja omogočajo sklep, da so Ljubljančani manj pripravljeni modificirati svojo govornico v neformalnem položaju kot Slovenci iz drugih regij.

Literatura

Hans GOEBL (ur.), 1996: *Kontaktlinguistik: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung = Contact linguistics: an international handbook of contemporary research = Linguistique de contact: manuel international des recherches contemporaines* 1. Berlin, New York: W. de Gruyter. 332–340.

Breda POGORELEC, 1965: Vprašanja govornega jezika. *Jezikovni pogovori*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Breda POGORELEC, 1989: *Sociolingvistični problemi slovenske etnične skupnosti v Italiji. Aspetti metodologici e teoretici nello studio del plurilinguismo nei territori dell'Alpe-Adria*. Videm.

Slovenski pravopis, 2001. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Jožica ŠKOFIC, 1991: *Problemi slovenskega pogovornega jezika*. Magistrska naloga. Srednja Dobra.

Jožica ŠKOFIC, 1994: O oblikovanju slovenskega pogovarjalnega jezika. *Slavistična revija* 42/4. 571–578.

Jože TOPORIŠIČ, 1970: Slovenski pogovorni jezik. *Slavistična revija* 18/1–2. 55–70.

Jože TOPORIŠIČ, 1976, 2000: *Slovnica slovenskega jezika*. Maribor: Založba Obzorja.

Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Яна ГОФМАНОВА, Ольга МЮЛЛЕРОВА, 1994: Смешение литературных и нелитературных компонентов в устных высказываниях на чешском языке. *Язык. Культура. Этнос*. Москва: Наука.

Галина НЕЩИМЕНКО, 1999: *Этнический язык*. Мюнхен: Verlag Otto Sagner.

Галина НЕЩИМЕНКО, 2003: *Языковая ситуация в славянских странах*. Москва: Наука.

Виктор ЖИРМУНСКИЙ, 1936: *Национальный язык и социальные диалекты*. Ленинград.

